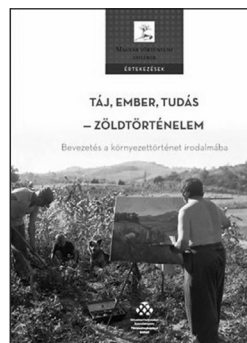

Táj, ember, tudás

Táj, ember, tudás – zöldtörténelem. Bevezetés a környezettörténet irodalmába. Szerk.: Balogh Róbert – Bodovics Éva – Demeter Gábor – Erdélyi Mátyás – Eszik Veronika – Vadas András. Budapest, ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021. 307.

Amikor John R. McNeill 2003-ban felmérte a környezet-történet akkori állapotát, tanulmányát azzal kezdte, hogy optimista becslés szerint száz nyárra lenne szüksége, hogy végigolvasson valamennyi releváns művet, így amit ír, szükségszerűen a saját érdeklődését tükrözi. Az azóta eltelt majd két évtizedben a környezettörténeti irodalom (mint egyébként számos más tudományterület is) ugrásszerűen gyarapodott, tehát McNeill eredeti megjegyzése érvényesebb, mint valaha. Magyarországon mindazonáltal a környezettörténet az ígéretes kezdetek ellenére sohasem vert igazán gyökeret, jelentős részben azért, mert a *mainstream* történetírás kevés érdeklődést tanúsított irányában. Éppen ezért e sorok írója (aki sokáig Kiss Andreával és Rácz Lajossal egyedül képviselte a hazai környezettörténetet az Európai Környezettörténeti Társaságban) nagy örömmel vette kézbe a *Táj, ember, tudás – zöldtörténelem. Bevezetés a környezettörténet irodalmába* című kötetet, amely a *Magyar Történelmi Emlékek – Értekezések* sorozat részeként jelent meg az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének kiadásában.

A nemzetközi környezettörténetet az 1980-as és 90-es években még viszonylagos tematikus egységesség jellemezte, amely azonban a 2010-es évekre jelentősen megváltozott, részben a környezettörténet betagozódása miatt a „környezeti humántudományok” (*environmental humanities*) közé. Manapság a környezettörténet (még szűkebb értelmében is) magába foglalhatja például az Edmund Russell-féle evolúciótörténetet, a természet kiváltotta érzelmek történetét vagy éppen az olasz maffia természethasználatát. Mivel az emberi történelem gyakorlatilag valamennyi aspektusának létezik környezeti vonatkozása, a lehetséges témák száma végtelen. Földrajzilag szintén jelentősen megnőtt a környezettörténet által lefedett területek nagysága, amely napjainkra kiterjed valamennyi kontinensre, az Antarktiszot sem kivéve. Történeti és őstörténeti korszakok egyaránt megjelennek (ámbár jelentős túlsúlyban van a legutóbbi két évszázad vizsgálat), földrajzi léptékben a lokálistól a globálisig terjed a kutatott témák spektruma. Összességében tehát egyáltalán nem egyszerű feladat egy olyan környezettörténeti szöveggyűjtemény összeállítása, amely figyelembe veszi mind a téma viszonylagos hazai ismeretlenségét (amint arra a szerkesztők maguk is rámutatnak), mind pedig a rendelkezésre álló nemzetközi irodalom hihetetlen összetettségét és dinamikus természetét.

A szerkesztők, Balogh Róbert, Bodovics Éva, Demeter Gábor, Erdélyi Mátyás, Eszik Veronika és Vadas András, akik a jórészt a környezettörténészek egy új nemzedékét képviselik Magyarországon, saját bevallásuk szerint olyan könyvet akartak szerkeszteni, amely a környezettörténetet népszerűsíti, valamint megismerteti elméleti és módszertani alapjait a humán és természettudományos szakokon tanuló egyetemi hallgatókkal. Ennek jegyében a kötetet öt részre osztották: környezettörténet-ökológia, tájatalakítás, egyenlőtlenségek, katasztrófák kutatása és történettudomány, ez utóbbi valójában az antropocénről szól. Az egyes részeket rövid bevezető tanulmányok indítják a szerkesztők tollából, amelyek ismertetik és tudományos kontextusba helyezik a témát és a választott tanulmányokat is. A tanulmányok, amelyeket maguk a szerkesztők fordítottak, rövidítve és szerkesztve jelennek meg, ami az állandó információáradatban fuldokló hallgatók koncentrálóképességének ismeretében jó döntésnek tűnik.

Az egyes témakörökhöz két-három tanulmány tartozik. Ami a szerzőket illeti, dominálnak az amerikai kutatók, néhány nyugat-európai tudóssal kiegészítve. A magyar szerzők közül a 2014-ben elhunyt R. Várkonyi Ágnes és a Bielefeldben dolgozó Simon Zoltán Boldizsár tanulmánya került be a kötetbe. Bár a kiválasztott szerzők listáját nyilván kevés kritika érheti, talán hasznos lehetett volna néhány olyan kutatót is megjelentetni, akik nem a domináns euroatlanti történetírást képviselik. A témákat szintén jó érzékkel választották ki a szerkesztők. A klímátörténet nyilvánvaló hiányára maguk hívták fel a figyelmet, jogosan azzal érvelve, hogy a vonatkozó irodalom magyarul viszonylag könnyen hozzáférhető. Az általánosabb jellegű első részen túl a négy téma a szerkesztők érdeklődését (is) tükrözi.

Kissé hiányzott a manapság igen dinamikus fejlődő ember-állat kapcsolatok környezettörténete és a COVID-járvány miatt aktuális, de egyébként komoly múltra visszatekintő járványtörténet is, illetve tágabb értelemben a környezet-történet kísérletibb jellegű, az emberi társadalom és a természet közös evolúciójával foglalkozó kutatási ága. Egy efféle fejezet már csak azért is jól illett volna a kötetbe, mert a közös vonás, ami a legtöbb tanulmányt összeköti (lásd: Bevezetés, Vadas, Winiwarter, Taylor, Eszik), a vizsgált rendszerek hangsúlyosan „hibrid” jellege. Mindazonáltal, ahogy például az Andrew C. Isenberg szerkesztette *Oxford Handbook of Environmental History* is tanúsítja, egy szöveggyűjtemény összeállítása mindig egyensúlyozást jelent a tematikus koherencia és a vegyessaláta jellegű változás között. A maguk által felállított keretek között és célok mentén a kötet szerkesztői szinte kifogástalan munkát végeztek. Az olvasó számára talán az egyetlen eligazodási nehézséget Bankoff *A katasztrófák történeti földrajza* című tanulmánya jelenti, amely nem a *Katasztrófák kutatása*, hanem az *Egyenlőtlenségek* fejezetben kapott helyett. A tanulmány végigolvasása után világossá válik, miért döntöttek úgy a szerkesztők, hogy az utóbbi fejezetben helyezik el a szöveget, ám ez nem könnyíti meg a gyors tájékozódást, már csak azért sem, mert az *Egyenlőtlenségek* rész bevezetője sem említi a tanulmányt. A magyar környezettörténet helyzetének ismeretében különösen telitalálatnak érzem azokat a tanulmányokat, amelyek – a szerkesztők bevallása szerint is – a *mainstream* történelemoktatásból érkező fiatalabb nemzedékét kívánják megszólítani: ilyenek például Taylor vagy Quenet írásai. Hogy a megjelentetett írások még inkább elgondolkodásra készíthessék a célközönséget képező történész (esetleg természettudós) hallgatókat, talán

érdeemes lett volna az egyes szerzőkhöz rövid kommentárokat készíteni, ahogyan például ezt a Libby Robin, Sverker Sörlin és Paul Warde szerkesztette *The Future of Nature* című antológia teszi. Inspiratív lehet tudniillik egy új kutatónemzedék számára annak ismerete, hogy mi vonzotta a környezettörténet felé például a kémikusnak indult Verena Winiwartert vagy éppen a várostörténész Schottot.

Megjegyzéseim természetesen semmit nem vonnak le a kiválóan szerkesztett kötet értékéből, amely egyértelműen hiánypótló szerepet tölt be. Bízom benne, hogy a szerkesztők célja valóra válik, és a könyv valóban előmozdítja *„a környezettörténet magyarországi intézményesülését és – elsősorban – egyetemi jelenlétét.”*

Szabó Péter